Οι πρώτοι που εκτίμησαν τα πλεονεκτήματα της περιοχής ήταν τα μέλη μιας οικογένειας που βαρέθηκε να ζει κάτω από τη συνεχή απειλή των Τούρκων αφεντάδων. Κυριολεκτικά, πήραν τα βουνά και στάθηκαν στον τόπο αυτόν έκθαμβοι:

Άγριοι γκρεμοί ασφάλιζαν τα νώτα, μυτερές κορφές και όρθιοι βράχοι φρουρούσαν τις εισόδους. Η φύση είχε σμιλέψει ένα γιγάντιο κι απόρθητο κάστρο με φυσικές Βίγλες και πολεμίστρες, με πρώτη, δεύτερη και τρίτη σειρά άπαρτων οχυρώσεων. Και κανόνια να διέθετε ο εισβολέας, θα σκόνταφτε. Χώρια που ήταν αδύνατο να φτάσουν κανόνια ως εκεί πάνω.

Ήταν λίγο πριν από το 1600, όταν γεννήθηκε το Σούλι από μια και μόνη οικογένεια. Εκατό χρόνια αργότερα, οι οικογένειες που ζούσαν στην περιοχή είχαν γίνει χίλιες και τα χωριά τέσσερα: Σούλι, Κιάφα, Σαμονίβα, Αβαρίκος, το φημισμένο Τετραχώρι. Τζαβελαίοι, Μποτσαραίοι, Δαγκλήδες, Δράκοι τα επώνυμα των πιο φημισμένων οικογενειών, αυτών που τροφοδοτούσαν στην περιοχή τους ηγέτες της: Αυτούς που διοικούσαν τον τόπο κι, όταν χρειαζόταν, έμπαιναν επικεφαλής των μαχητών για να αποκρούσουν εισβολείς ή να εκστρατεύσουν στην πεδιάδα.

Λίγο λίγο, η φήμη των Σουλιωτών απλώθηκε σ' όλη την Ήπειρο. Μαζικά κατέφθαναν νέοι «άποικοι» που ήξεραν ότι θα ζούσαν με στερήσεις αλλά ελεύθεροι, αυτόνομοι, χωρίς τον φόβο της αυθαιρεσίας των αγάδων. Στους πρόποδες του Σουλίου χτίστηκαν άλλα επτά χωριά, το Επταχώρι, προμαχώνας του Τετραχωρίου. Γύρω στα 1730, η απογραφή έδειξε 6.500 Σουλιώτες, από τους οποίους οι 1.700 άξιοι μαχητές οπλοφόροι, καθώς η εκπαίδευση στον χειρισμό των όπλων ήταν βασικό καθήκον για κάθε αγόρι και πολλά από τα κορίτσια.

Για την Υψηλή Πύλη, το πράγμα άρχισε να γίνεται ανησυχητικό, όταν οι αναφορές από τα Γιάννενα άρχισαν να πληροφορούν ότι οι Σουλιώτες, όχι μόνο δεν πλήρωναν φόρους στην αυτοκρατορία (αυτό ήταν δεδομένο), αλλά απαιτούσαν και εισέπρατταν φόρο υποτέλειας από τους Τούρκους της περιοχής. Και παρείχαν προστασία σε 66 χριστιανικά χωριά, τους κατοίκους των οποίων φιλοξενούσαν σε δύσκολους καιρούς.

Η κορύφωση της πρόκλησης ήρθε, όταν οι Σουλιώτες κυρίευσαν τα 66 χωριά, απαγορεύοντας στις εκεί οικογένειες να πληρώνουν φόρο υποτέλειας στον σουλτάνο. Η αυτόνομη κοινότητα απλωνόταν πια ως κράτος εν κράτει. Η εντολή ο πασάς των Ιωαννίνων

«να τελειώνει με τους Σουλιώτες» ήρθε το 1732. Ο Χατζή πασάς εκστράτευσε στη δύσβατη περιοχή με στρατό 3.000 ανδρών. Προτίμησε να γυρίσει στην ασφάλεια του παλατιού του, μόλις έπεσε η πρώτη ομοβροντία.

Κύλησαν πάνω από είκοσι χρόνια χωρίς κανένας να διανοηθεί να ενοχλήσει τους Σουλιώτες. Ήταν το 1754, όταν ο Μουσταφά πασάς των Ιωαννίνων διατάχθηκε να καταστρέψει το Σούλι. Αυτή τη φορά έγινε μάχη κανονική. Η ήττα των Τούρκων ήταν καθοριστική. Για περίπου μισόν αιώνα, προτιμούσαν να αγνοούν ότι υπάρχει η αυτόνομη πολιτεία. Μετά, ήρθε η ώρα του Αλή πασά.

Ο στρατός του Αλή πασά φάνηκε για πρώτη φορά το 1792. Η Λένω Μπότσαρη μάλλον δεν πρέπει να πολυκατάλαβε, τι έγινε, καθώς τότε ήταν μόλις τεσσάρων χρόνων. Το βέβαιο είναι ότι ο στρατός του Αλή πασά νικήθηκε οικτρά. Ο πασάς των Ιωαννίνων έκανε οχτώ χρόνια, ώσπου να αποφασίσει νέα εκστρατεία: Την πραγματοποίησε το 1800, νικήθηκε κατά κράτος και αποχώρησε.

Ξαναφάνηκε τον Ιούνιο του 1802 επικεφαλής ασκεριού 18.000 ανδρών και προσπάθησε να πάρει το Σούλι με αιφνιδιασμό. Αιφνιδιασμός όμως με στρατό τόσων χιλιάδων ήταν αδύνατο να πιάσει. Πολύ περισσότερο που οι Σουλιώτες είχαν τον νου τους νύχτα μέρα με Βίγλες. Τους περίμεναν να μπουν στην περιοχή τους και τους τσάκισαν.

Ο Αλή πασάς σκέφτηκε νέα τακτική: Για να πέσει ένα κάστρο, έστω και φυσικό όπως το Σούλι, χρειάζεται πρώτα απ' όλα να πολιορκηθεί κι έπειτα να αλωθεί από τα μέσα.

Στην αρχή, η πολιορκία μάλλον δεν ενόχλησε τους Σουλιώτες. Μήνα με τον μήνα όμως, ο κλοιός έσφιγγε, τα χωράφια χάνονταν, άνθρωποι και ζωντανά έπασχαν από έλλειψη τροφών. Η υπόθεση άρχισε να απασχολεί τη διεθνή κοινή γνώμη. Τον Απρίλιο του 1803, Γάλλοι ξεφόρτωσαν στην Πάργα τρόφιμα και πολεμοφόδια για τους πολιορκημένους, που ανάσαναν.

Ο Αλή, όμως, εκμεταλλεύτηκε την περίσταση πείθοντας τους αγάδες της περιοχής ότι βρίσκονταν μπροστά σε μια διεθνή συνωμοσία που εξελισσόταν σε απειλή για όλους. Δεν ήταν πια προσωπική υπόθεση ανάμεσα στον πασά και στο Σούλι. Χιλιάδες Τούρκοι και Αλβανοί τον ενίσχυσαν. Ξεκίνησε να χτίζει πύργους στις εξόδους της περιοχής

προσπαθώντας να στήσει μια πελώρια φάκα. Το επόμενο φθινόπωρο, η τεράστια μέγγενη είχε ολοκληρωθεί αλλά το Σούλι δεν έλεγε να πέσει. Χρειαζόταν κάποιον από μέσα.

Η οικογένεια των Γούση έβγαλε πολλούς πατριώτες και ηρωικούς μαχητές του Σουλίου. Έβγαλε όμως και τον Πήλιο Γούση που κάπως αλλιώς φανταζόταν τη ζωή. Οι άνθρωποι του Αλή πασά τον είχαν εντοπίσει. Επικεφαλής της εκστρατείας των Τουρκαλβανών ήταν ο Βελή πασάς, δεύτερος γιος του Αλή. Βελή πασάς και Πήλιος Γούσης συναντήθηκαν κρυφά και τα κανόνισαν.

Την ορισμένη νύχτα, ξέσπασε επίθεση των Τουρκαλβανών πολιορκητών, ενώ οι Σουλιώτες δέχονταν πυρά και στα νώτα τους, από εκεί που έπρεπε να βρίσκεται ο Πήλιος Γούσης με τους άνδρες του. Μέσα στο σκοτάδι και την ταραχή, υποχώρησαν στον οχυρωμένο περίβολο της εκκλησίας της Αγίας Παρασκευής, στο Κούγκι.

Η μέρα βρήκε τους Τουρκαλβανούς του Βελή μέσα στο Σούλι, με τους πολιορκημένους στην Αγία Παρασκευή να συνεχίζουν τον αγώνα. Από τους 400 που πολεμούσαν στο οχυρωμένο Κούγκι, μερικοί έκαναν έξοδο και με τα γιαταγάνια στο χέρι, έσπασαν τον κλοιό και σώθηκαν στην παραλία. Οι πολλοί, με επικεφαλής τον καλόγερο Σαμουήλ, έβαλαν φωτιά στα πυρομαχικά και τινάχτηκαν στον αέρα μαζί με τους άνδρες του Αλή πασά, που είχαν εισβάλει.

Για τους υπόλοιπους δεν έμενε παρά ο δρόμος για μια έντιμη ειρήνη. Η συνθήκη της παράδοσης, που υπογράφηκε στις 12 Δεκεμβρίου του 1803, επέτρεπε στους Σουλιώτες να πάρουν τα όπλα τους και να πάνε, όπου θέλανε.

Στις 15 Δεκεμβρίου, άνδρες και γυναικόπαιδα χωρίστηκαν σε τρία σώματα με κατεύθυνση το Ζάλογγο, το Βουλγαρέλι και την Πάργα. Δεν είχαν ξεκινήσει καλά καλά, όταν ο Αλή πασάς έδωσε διαταγή να τους χτυπήσουν.

Η ομάδα, που κατευθυνόταν στην Πάργα, κατάφερε να ξεφύγει. Οι Τουρκαλβανοί πρόλαβαν το δεύτερο σώμα στο Ζάλογγο. Οι Σουλιώτες αμύνθηκαν. Όμως, η μάχη ήταν άνιση. Οι άνδρες έκαναν έξοδο και κάμποσοι κατάφεραν να σωθούν. Οι γυναίκες (κατ' άλλους 60 και κατ' άλλους 22) οπισθοχώρησαν στον απόκρημνο βράχο. Ήταν 16 Δεκεμβρίου, όταν έπιασαν να χορεύουν. Ενώ οι Τουρκαλβανοί ορμούσαν εναντίον τους, μια μια, έριχναν τα παιδιά τους

στον γκρεμό κι ύστερα πηδούσαν, προτιμώντας τον θάνατο παρά να σκλαβωθούν.

Το τρίτο σώμα, με αρχηγό τον Κίτσο Μπότσαρη, κατάφερε να φτάσει Βουλγαρέλι. Έμπειρος πολεμιστής ο Μπότσαρης έκρινε πως το μέρος δεν παρείχε ασφάλεια. Πρότεινε να συνεχίσουν ως τ' Άγραφα. Οι πολλοί τον ακολούθησαν. Έφτασαν εκεί κι οχυρώθηκαν σ' ένα μοναστήρι, στις 22 Δεκεμβρίου του 1803. Μια άλλη ομάδα, από 78 γυναικόπαιδα, κατέφυγε στη Ρινιάσα,- χωριό ανάμεσα στην Άρτα και την Πρέβεζα.

Στις 23 Δεκεμβρίου, οι Αλβανοί μπήκαν στο χωριό σφάζοντας όποιον έβρισκαν μπροστά τους. Η Δέσπω Μπότση με καμιά δεκαριά κόρες, ανίψια κι εγγόνια, πρόλαβε και κλείστηκε στον πύργο Κούλα του Δημουλά. Οι Αλβανοί την πολιόρκησαν. Πολέμησε, όσο μπορούσε. Οι εχθροί ήταν πολλοί και η αντίσταση μάταιη. Οι Αλβανοί την καλούσαν να παραδοθεί. Εκείνη μάζεψε τους συγγενείς της και τους ρώτησε, αν προτιμούν την παράδοση ή τον θάνατο. Διάλεξαν το δεύτερο. Η Δέσπω συγκέντρωσε στη μέση του πύργου, όση πυρίτιδα της απέμενε. Όταν οι Αλβανοί μπήκαν μέσα, της έβαλε φωτιά. Ανατινάχτηκαν όλοι.

Ο Κίτσος Μπότσαρης άντεξε τις αλβανικές επιθέσεις επί τέσσερις μήνες. Πλάι του, πολεμούσαν ο γιος του, Γιάννης, και η δεκαπεντάχρονη κόρη του, Λένω. Στα μέσα Απριλίου του 1804, με προδοσία, οι Αλβανοί κατάφεραν να μπουν στο μοναστήρι κι άρχισαν να σφάζουν τους Σουλιώτες.

Ο Κίτσος με άλλους ογδόντα άνδρες και δυο γυναίκες, κατάφερε να σπάσει τον κλοιό. Ήταν οι μόνοι που σώθηκαν. Τα παιδιά του εγκλωβίστηκαν στο μοναστήρι και συνέχισαν να πολεμούν. Όταν ο Γιάννης Μπότσαρης σκοτώθηκε, η Λένω τραβήχτηκε κοντά στον θείο της που πολεμούσε από τη μεριά του ποταμού Αχελώου. Γύρω της, οι Σουλιώτες έπεφταν νεκροί. Συνέχιζε να πολεμά, με το σπαθί στο χέρι, ώσπου έμεινε μόνη. Οι Αλβανοί την περικύκλωσαν και την κάλεσαν να παραδοθεί. Το δημοτικό τραγούδι σώζει την απάντηση:

«Εγώ είμαι η Λένω Μπότσαρη, η αδερφή του Γιάννη,

και ζωντανή δεν πιάνουμαι εις των Τουρκών τα χέρια».

Η δεκαπεντάχρονη Σουλιώτισσα πήδησε στα μανιασμένα νερά του Αχελώου και πνίγηκε. Ήταν άνοιξη του 1804.

(Ελεύθερος Τύπος, 10 - 21.6.2013) (τελευταία επεξεργασία, 21.6.2013)